

ՀԱՏՈՐ ԻԹ

1891

ՄԱՐՏ

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ՑՈՒՑԱԿ

ՀԱՅԵՐԵՆ ԳՐԱԳՐԱՅ

ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻ ՈՒԽՏԻՆ ՄԽԻԹԱՐԱՑ

Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

(Տես յ'էջ 33, շարունակութիւմ)

ԳԱՒԱԶԱՆՔ Համաձայնութեան չորից աւետարանագրաց եւսերի կարգիւնս սիրելի եղբար ի տէր. «Ամփնի աղքատագրացույ բազում աշխատութեամբ և ճշգրտիւ փոյթ յէջ առեալ»...

Կանոն առաջին, յորս չորսին թիւն ածան ըստ հոգին:

Կանոն Երկրորդ, յորս երկին:

Կանոն Երրորդ, յորս երկին:

Կանոն Չորրորդ, յորս երկին:

Կանոն Հինգերորդ, յորս երկուն:

Կանոն Վեցերորդ, յորս երկուն:

Կանոն Եօթներորդ, Ութերորդ, Իններորդ, յորս երկուն:

(Երբ ոգ):

Կանոն Հասներորդ, յորս առանձինն խորացան:

— Սկիզբն գլխոց Մատթէոսի աւետարանին. — Գլուխք Մատթէոսի աւետարանին. — Համաձայնութիւն նախասացեալ գլխոցս. — Նախագրութիւն Մատթէոսի աւետարանին. «Զողորմելի գերիս Յովհաննէս յիշեալ»:

ջիւր ի տէր, ով եղբարք ։ — Մատթէոս. (ի ստորեւ իւրաքանչիւր իջից կը նշանակուին համառօտ՝ համաձայնութիւնք չորիցն ընդ միմեանս, այսպէս նաև ի լուսանցս) : Ի վերջն. Աւետարան ըստ Մատթէոսի : — Սկիզբն գլխոց աւետարանին որ ըստ Մարկոսի : — Նախագրութիւն Մարկոսի Աւետարանին, Աւետարան ըստ Մարկոսի, Ի վերջն. « Գնազի գաւի հարեալ էին, և ոչ ումիւր ինչ ասացին զի երկնէն » : — Աւետարան ըստ Մարկոսի : — Բարուցեալ Յիսուս առաւաւտուն առաջին միաշարաթուն... ամենայն նշանաւոր որ երթայր զհետ նոցա : — « Համբարձման կարգա զվերոգրեալ ըստ » :

« Տարածան յիմաստս սուրբ գրոց :

Որովք սնայ յարեալն տիոց :

Այս կարաւտ սցիւն համոց :

Գոտց գերեալ յաւար հոգոց :

Ուստի նորեալ սրտիս ի խոց :

Եւ առջնանս որ կայ յիս բոց :

Զայս արեւմեմ կ'ստանանք ուրց :

Ըզնուաւիւս սուրբ գրոց :

Միթէ զնաջիւց սցոց գեաոց՝

Իմ զովասցի ծարաւս ողոց :

Եւ սփոփեացի յիւրոց ցաւոց :

Սրբեալ տաւար տեսան աւթանոց :

Այսու յուսով յերս զառասկոց :

Կամ ի յողունց մէջ ի հոգոց :

Զի աբ արեւալ նշադիս իմ բոց :

Մի խթնասցի յաւար հոգոց :

— Սկիզբն գլխոց աւետարանին որ ըստ Ղուկայ : — Գլուխք աւետարանին որ ըստ Ղուկայ : — Աւետարան ըստ Ղուկասու. (նոյնպէս և ի վերջն) : — Գլուխք ըստ Յովհաննու աւետարանին. — Նախագրութիւն Յովհաննու աւետարանին. (ի ստորեւ իջին), « Աւրհնութիւն որ կարգայ. զովութիւն որ լսէ, փառք տուողին. և յիշատակ գրչիս : — Աւետարան ըստ Յովհաննու. (նոյնպէս և ի վերջն. և ապա) : Աւետարան ըստ Յովհաննու. (ի լուսանցն) : Իրք կնոջն շնացելոյ. և ապա ի կարգի գրոցն. « Գնացին իւրաքանչիւր ոք ի տեղի իւր : Իսկ Յիսուս գնաց ի լիւսան Զիթենեաց »... « Զողորմելի գերիս Յովհ. ազ" եմ յիշել ի տէր. և զմնող" իմ » :

Եւ կը յարէ. Այս ինչ է ի գիրսս. Յառաջարան գրոցս առաքելոց : — Բ. Գիր գլխոց Գործոց առաքելոց : — Գ. Գլուխք Գործոց առաքելոց : — Գ. Գործք առաքելոց : — Կ. Յառաջարան եւթն թղթոցն կաթողիկեայց : — Զ. Գիր գլխոց եւթնեցունց թղթոցն կաթողիկեայց : — Է. Յակոբու եւ պղոցն թուրք կաթողիկէք և եթն և Գիր և գլուխ վկայութեանց : — Սղերս Եւթադի : — Յառաջարան գրոց Գործոց առաքելոց : — Դիր գլխոց Գործոց առաքելոց : — Գլուխք Գործոց առաքելոց : — Ի գիրս Գործոց առաքելոց ընթերցուածք ի Զ. — Գործք առաքելոց Ղուկայ աւետարանի : « Զմեղաւորս Յովհաննէս և զմնաւղսն իմ և զեղարս. յիշեցէք ի մեղաց թողութիւն. աստուածասէր ընթերցաւդք. և մի մեղադրէք. զի այսչափ էր կար իմ. Զկը » :

— Յառաջարան Եւթանեցունց թղթոցն կաթողիկեայց : — Նախագրութիւն կաթողիկեայ թղթոյն Յակոբայ : — Դիր գլխոց իւրաքանչիւր թղթոցն կաթողիկեայց : — Գլուխք թղթոյն Յակոբայ : — Թուրք սրբոյ առաքելոյն Յակոբայ կաթողիկէ : — Նախագրութիւն առաջին թղթոյն Պետրոսի : — Գլուխք առաջին թղթոյն Պետրոսի առաքելոյ : — Թուրք Պետրոսի առաջին : — Նախագրութիւն երկրորդ թղթոյն Պետրոսի : — Գլուխք երկրորդ թղթոյն Պետրոսի : — Թուրք Պետրոսի երկրորդ : — Նախագրութիւն առաջին թղթոյն Յովհաննու : — Գլուխք առաջին թղթոյն Յովհաննու : — Թուրք Յովհաննու առաջին : — Նախագրութիւն երկրորդ թղթոյն Յովհաննու : — Գլուխք երկրորդ թղթոյն Յովհաննու : — Թուրք Յովհաննու երկրորդ : — Նախագրութիւն երրորդ թղթոյն Յովհաննու : — Գլուխք երրորդ թղթ.

Թոյն Յովհաննու.— Փուղթ Յովհաննու երրորդ.— Նախադրութիւն թղթոյն Յովհայի առաքելոյ.— Գլուխը թղթոյն Յուդայի առաքելոյ կաթող:— Աղերս Եթարի:

« Զմեղաւոր Հողս Յահանէս և զճնաւդսն իմ և զեղբարսն իմ և զամենայն ազգատոհմսն իմ յիշեցէք ի մեղաց թողութիւն. և Աստուած զճերն թողցէ »: Յառաջարան Յայտնութեանն Յովհաննու.— Գլուխը Յայտնութեանն Յովհաննու.— Յայտնութիւն սրբոյն Յովհաննու առաքելոյ և աստուածաբան աւետարանչի:— Ի վերջ գրոցն. « Այս յայտնութիւն աստուածաբան աւետարանչին Յովհաննու »: (Յիշատակարան Ներսեսի Լամբրոնացոյ): Յետոյ Հետեւալ յիշատակարան գրին.

« Պատուեալք յԱստուծոյ և ի Քրիստոս եղբարք սուրբք, որք յինչ և իցէ պատճառս Հանդիպիք սուրբ այս գրոցս. զմեղաւորս Յովհանէս որ շատ աշխատութեամբ ստացայ զսա, յիշեցէք առ ողորմանն Աստուած. նաև զճնաւդսն իմ և զեղբարս. և արտմտաւք թողութիւն խնդրեցէք. և տէր զճերն թողցէ. և անուն կամ գիր մի բերէք, զի չար ստորութիւն է. ապա եթէ արժանի իցէ գրեցէ զիւր անունն յայլում տեղուոյ »:

— Յառաջարան Պաւղոսի առաքելոյ նախակարգեալ ի գլուխ գրոցս. « Բնդ ուսումնասէր և ընդ փոյթ քոյ սիրոյդ զարմացեալ, ո՛հ Հայր պատուական »:— Վկայութիւն Պաւղոսի առաքելոյ. « Առ Ներոնիւ կայսերք Հռոմմայեցւոց վկայեաց անդ Պաւղոս առաքեալ »:— Բովանդակութիւն ընթերցուածոց և որոց ի նոսա գլուխը և վկայութիւնք են ըստ իւրաքանչիւր թղթոցն առաքելոց. և որչափ իւրաքանչիւր ի նոցանէ տունք իցեն:— Նախադրութիւն առ Հռոմայեցիս թղթոյն:— Գլուխը Հռոմայեցւոց թղթին:— Առ Հռոմայեցիս թղթը:— (Ի լուսանցսն կը նշանակուին տեղիք վկայութեանցն ի սուրբ Գրոց):— Նախադրութիւն առ Կորնթացիս առաջին թղթոյն:— Գլուխը առ Կորնթացիս առաջին թղթոյն:— Առ Կորնթացիս առաջին թուղթ: Ուր կ'ըսէ առաքեալն՝ Ո՛հ յերիցիւք իշխանութիւն... որպէս և այլ առաքեալքն և եղբարք տեսան և Լեփաւս, ի լուսանցս գրչագիրն կը ծանուցանէ. « Որչիք Յովսեփայ, Յակոբոս գլուխ եպիսկոպոսաց, Մովսէս, Սիմոն, Յուդայ »:— Ուր կ'ըսէ Ո՛հ որպէս յանդիպարս՝ այնպէս մրցիմ. ոչ երբ որպէս զնոզմս կոծեպմ. ի լուսանցս. « ատտիկեցի է կանոնս »: Ուր կ'ըսէ Երեմիոյն արքայոյ. քանզի փաղիս մեռանիւք. ի լուսանցս. « զուհիկ լակուեցի առասպել, զոր յիշէ և Եսայի »: Ուր Ապականն զորս քաղցոնս բանք յարք. ի լուս. « Մենանդրի արագագորի »:— Նախադրութիւն առ Կորնթացիս երկրորդ թղթոյն:— Առ Կորնթացիս երկրորդ թուղթ. ուր կը յիշուի ազգապետն Արեստայ արքայի, ի լուս. « Այնք Հերովդէ էր Արեստ այս »: Ուր՝ զեղբայրն՝ սրոյ զփութիւնն յատարանի անդ է. ի լուս. « զԼուկայ ասէ »:— Նախադրութիւն Գաղատացւոց թղթոյն:— Առ Գաղատացիս Ուր՝ Արեւելք յետ չորեքնարիւր տիկ եղան. ի լուս « Վերահամու Հէ մինչև ի Ճամ. և Սահակ Կ. Յակոբ Ղ. Գ. Յովսէփ Ճի. յեգիպտոս Ճի. Բ. միանգամայն Նի »: Ուր հակառակորիւք, հերձուածք, երկպասակորիւք. ի լուս. « ատտիկեցի է կանոնս »:— Նախադրութիւն առ Եփեսացիս թղթոյն:— Գլուխը առ Եփեսացիս թղթոյն:— Առ Եփեսացիս:— Նախադրութիւն առ Փիլիպեցիս թղթոյն:— Գլուխը առ Փիլիպեցիս թղթոյն:— Նախադրութիւն առ Կողոսացիս թղթոյն:— Գլուխը առ Կողոսացիս:— Նախադրութիւն առ Քեսաղոնիկեցիս առաջին թղթոյն:— Գլուխը առ Քեսաղոնիկեցիս առաջին թղթոյն:— Առ Քեսաղոնիկեցիս թուղթ առաջին:— Նախադրութիւն առ Քեսաղոնիկեցիս երկրորդ թղթոյն:— Գլու-

լուխք առ Թեսաղոնիկեցիս երկրորդ թղթոյն։ — Առ Թեսաղոնիկեցիս երկրորդ թուղթ։ — Նախադրութիւն առ Եբրայեցիս թղթոյն։ — Գլուխք թղթոյն Եբրայեցոց։ — Թուղթ առ Իբրայեցիս։ — Նախադրութիւն առ Տիմոթէոս առաջին թղթոյն։ — Գլուխք առ Տիմոթէոս առաջին թղթոյն։ — Առ Տիմոթէոս թուղթ առաջին։ — Նախադրութիւն առ Տիմոթէոս երկրորդ թղթոյն։ — Գլուխք առ Տիմոթէոս երկրորդ թղթոյն։ — Առ Տիմոթէոս թուղթ երկրորդ։ — Նախադրութիւն առ Տիմոթէոս թղթոյն։ — Գլուխք առ Տիմոթէոս թղթոյն։ — Առ Տիմոթէոս թուղթ երկրորդ։ — Նախադրութիւն առ Փիլիմոն թղթոյն։ — Գլուխք առ Փիլիմոն թղթոյն։ — Առ Փիլիմոն և առ Արքիպպաոս սարկ։ 4. առ Ապփիաս։

Յետոյ այս տողերը կը գտնենք. « Գրեցի և կարգեցի ըստ կարի ըստիւրովն (ի լս. կէտերովն) զգիրս Պաւղոսի առաքելոյ, յաւրինայ և դիւրահաս ընթերցումովք եղբարցդ մերոց. յորոց յամենեցունց զմիշտագրութիւն յանդգութեանս իմոյ Հայցեմ. զի ազաւթիւք որ վասն մեր լինիցին, զգիշանելն ձեր ընդ իս ընդունիցիմ. Ընդաւրինակեցան գիրքս այս ըստ կե. սարացւոց արինակաց որ կան յարկեղս գրոց սրբոյն Պամփիլիայ իւրովք ձեռաւք գրեալս, Թեյագրութիւն (կարմրագիր). « Գլխաւոր եմ, և աս. տուածեղէն կրանիցն վարդապետ։ Եթէ ումեք զիս յանաւթ տայցիս, ող. նիւ արինակ փոխանակ ընդ իմ առնուցուս. զի Հատուցանողքն չարք են »։ Պատասխանի (կարմրագիր). « Գանձ ունիմ զքեզ Հոգևոր բարութեանց. և ամենայն մարդկան ցանկալի՝ յաւրինումովք և պէսպէս զարգանալք գրեալս, Թեյագրութիւն, ոչ տաց զքեզ վայրապար ումեք յանաւթ. և ոչ գարծնալ նախանձեցայց ընդ աւզուտ ուրուք. այլ յորժամ տաց զքեզ յանաւթ սիրելեաց իմոց, ազնիւ արինակ՝ քո փոխանակ առից »։

Նախարկութիւն Պաւղոսի առաքելոյ ի Հռովմ. « Հարիւրապետին որ տա նէր գլուխոս ի Հռովմ, Յուդիոս անուն էր՝ ի գեղէն որ կոչէր սերաստեան »։

— Թուղթ Կորնթացոց առ սուրբ առաքեալն Պաւղոս. Պատասխանին Պաւղոսի առ Կորնթացիս՝ (միայսր առանց վերնագրի)։

Գրչագրիս մէջ չկան պատկերք, ինչպէս կը տեսնուին ուրիշ շատ աստուածաշունչ գրոց մէջ. այլ միայն վերնագրովք զարդք՝ ընդհանրապէս ի գլուխս գրոց։ Ասոց մէջ երեք միծագոյնք, ճարտարարուեստք և գեղեցիկք, նկարեալք ի Սարգսէ. և են ի սկիզբն լինիցոց, Սալմոսաց և աւետարանին Մատթէի. Իրենն են գարծնալ նոյնպիսի արուեստիւ՝ բայց փոքրագոյնք Համեմատաբար առաջնոցն, և են դրուած ի գլուխս աւետարանաց Մարկոսի, Դուկայ և ՅովՀաննու։ Այսպէս ի լուսանցս զանազան գրոցն դրուած զարդք, և զլիսատառք։ Դուկայ աւետարանին սկզբնաւորութիւնն անմիջապէս յառաջ՝ Հետեւեալ ինքնագիր տողք, որ կը տարբերին ի տաւից ՅովՀաննու գրչագրողին։

« Որք ընթեռնողք զսա ի յայ կի
Կամ ի յանկեան սուրբ տաւարի,
Քանանայիցց սրբոյ զընդի,
Իսաք Եղմանալ Անարունի.
ՋՍարգիս լընգալ մեղաք ի լի

Մաղթեմ վասն տեսուն բանի.
Վասն իմ մեղաց որ զոքեցի,
Թէ զոր Թողլք Թողեալ լիցի.
Եւ մեր բանիւղ լընկացի։

Եւ զանդուցեալ կայն իմ զԳրիգոր քն. և զըժըն՝ իմ և զամենայն ազգայինս իմ և զորդին իմ Գրիգոր՝ Երկարաբարեայ լինել յերկրի։ Որ ոսկով և ծաղկով զարդարեցի զսուրբ աստուածաշունչս. և որ յիւէ և սրտի մտաք մեղաց Թուղթիւն ինզքէ նա փրկատու աստուած որ առաւն է ի սուրբ ողորմութեան ընդ միոյն Հարիւրապատիկ զարդեանցէ մեզ. և մեզ առ Հասարակ ամէն ամէն և Հազար ամէնդ։

Սարգսի մականունն Պիժակ, անձին և արուեստին ճարտարութեան վրայ, ինչպէս նաև նմանահան օրինակ մը յիւր նկարուց տես ի Սիստան, քէջ 235-6, 475, 517:

Շարունակելի

ՇԷՔՍՔԻՐ ԵՒ ՊԱՔՈՆ

Ժամանակաւ փորձեր եղած են մերժելու համար թէ Գուլիէլմոս Շէքսպիր չէ հեղինակ իւր անուամբ գտնուած ողբերգութեանց: Պատճառ բերելով թէ Շէքսպիր նուազատ արժանատի էր և հաւանաւոր անարար որդի մտավաճառի, գրեթէ ամեններն կրթութիւն չընդունեցաւ և մեծցաւ գաւառին աննշան գիւղի մը մէջ: աստի ահա մեծ անդունդ մը կայ ի մէջ այս վիճակիս և այն թատերերգութեանց ծանօթութեանց խորութեան և պէսպիսութեանց, յորս է նրբազնին քննութիւն մը մարդկային կրից, վսեմութիւն ոճոյ, բարձրութիւն ներշնչմանց, գիտութիւն օրինական, բժշկական, պարական և ուրիշ մասունք ալ: Այս հիման վրայ հաստատեալ, անձ մը ելաւ և ուզեց գտնել թէ որո՞նք պէտք է ուրեմն ընծայել այն անմահական երկաւ սիրութիւնքը: Պ. Վիկսթըն, իւր Bacon, Shakespeare, and the Rosicrucians գրոց մէջ ուզեց հեղինակութիւնն ընծայել անսովոր մատենագրաց հերձուածոյ մը՝ որը կը կոչուէին Rosicrucians, յանուն հիմնադրին ֆրիսթիան Ռօզէնքրէզ գերմանացոյ ժեղարուն, ինքը կը ջանայ ապացուցանել թէ այս հերձուածոյն կը վերաբերէին այլ և այլ հմուտ անձինք՝ որ կը գրէին ի ծածուկ, յորս էին ըստ իւր կարծեաց լորտ Պաքոն, Սիր Ֆրիլիփ Սիտնի, Շէքսպիր և Պէն ճոնսըն, և թէ այս անձինք միտքան գրեցին թատերերգութիւնները: Այլ այս անհիմն կարծիք մ'է, և հեղինակն իսկ կը խօստովանի թէ իւր հետաւսթիւնքն չեն հիմնեալ զօրաւոր ապացուցութեանց վրայ:

Նոյնպէս Մ. Աքօթ Սրբթիս գիրք մը հրատարակեց Sir Anthony Shelley, the author of Shakespeare's Plays անուամբ, յորում նոյնպէս զՊաքոն կը դնէ հեղինակ նոյն խաղերուն՝ որ ժամանակակից էր Շէքսպիրի և գրող թատերերգութեանց: Բայց այս կարծիքս ալ չգտաւ հետևող մը, չունենալով նոյնպէս հաստատուն հիմն:

Քանի մը տարի առաջ հմուտ ամերիկացի տիկին մը՝ Տէլիա Պաքոն, կենդանացուց գաղտնի ընկերութեան գրութիւնք, ընծայելով մեծագոյն մասամբ և զլիսուորապէս լորտ Պաքոնի՝ որ անդամ էր նոյն ընկերութեան, այս թատերերգութիւնքը: Այնչափ տիրացաւ վրան այս գաղափարս՝ որ մասնաւորապէս սոյն նպատակաւ եւրոպա եկաւ խօսակից ըլլալու երեսիլի մատենագրաց հետ և հաւա-